

Urbaanin hoivan ja huolenpidon muodot lähiössä

Neuvotteluja vallasta ja vastuunotosta

Pauliina Lehtonen

 <https://orcid.org/0000-0001-9023-4414>

Ehkä sitä toivois kaikkeen tämmöseen että otettas huomioo, näitä pieniä asuinalueita tääl ympärillä, ja niistä huolehdittas enemmän koska mul on jotenki semmonen olo että kyl keskusta, siitä kannetaan riittävästi huolta ja sitä kyllä buustataan ihan riittävästi. (Asukas II.)

Näin kuvailee asuinalueensa saamaa huomiota tamperelaisen 1960- ja 1970-lukujen aikana rakennetun ”metsälähiön” asukas. Asukkaan näkemys tuo osuvasti esiin hoivan ja huolenpidon tematiikan kaupunkitilassa ja siihen liittyvän jännitteen. Jotta voimme asua kestävällä tavalla kaupungeissa (vrt. Lawson 2007), on huolenpitoa ja huomiota kohdistettava kattavasti läpi kaupungin erilaisten alueiden, ei vain vetovoimaisiksi ja houkutteleviksi muodostuneille alueille.

Hoivan tai *huolenpidon* käsite (*care*) on tavattu liittää sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluiden kentälle, jossa sillä tarkoitetaan työtä, jolla vastataan hoivasta riippuvaisten henkilöiden, niin aikuisten kuin lasten,

emotionaaliin ja fyysisiin tarpeisiin (Näre 2012). Sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen kontekstissa hoivatyö on määritelty henkilökohtaiseksi, toiseen ihmiseen kohdistuvaksi työksi, joka sisältää hoivan vastaanottajan yksilöllisiin mieltymyksiin ja tarpeisiin kohdistuvaa tietoa. Pohjoismaisessa kontekstissa hoivasta ja hoivatyöstä puhutaan yleensä hyvinvointivaltion kehyksessä, jolloin käsite kytetään osaksi valtion perimmäistä tarkoitusta ja hoivajärjestelmissä tehtävää palkallista hoivatyötä (Näre 2012; Hoppania ja muut 2016).

Erityisesti 2010-luvulla hoivan käsite on noussut enenevästi esiin kaupunkitutkimuksessa osana kaupunkien oikeudenmukaisuutta (Till 2012; Williams 2017). Keskustelu segregaatista on nostanut esiin kaupunkialueiden sisäistä alueellisen erilaistumisen kehitystä ja sen haasteita asuinalueiden saamalle huomiolle – tai huolenpidolle – ja asuinalueiden asemalle kaupunkien sisäisessä kehityksessä (esim. Kortteinen ja Vaattovaara 2015). Kestävyyttä tavoittelevien kehitystoimien on huomattu kohdelevan kaupunkien alueita eri tavoin. Kestävyyttä painottavilla kehityshankkeilla on kohennettu esimerkiksi keskusta-alueita, teollisuusalueita, historiallisesti merkittäviä kaupunkimiljöitä ja viheralueita. Kaupunkikehitys näillä alueilla on kuitenkin saanut aikaan ei-toivottuja vaikutuksia tämän huomion ulkopuolelle jääneillä alueilla (Black ja Richards 2020; Leino, Wallin ja Laine 2022, 11). Erityisesti lähiöiden jääminen kaupunkikehittämisen aktiivisen huolenpidon ulkopuolelle on aiheuttanut kasvanutta korjausvelkaa lähiöiden rakennuskannan peruskorjaukseen ja lisännyt alueiden välistä eriarvoisuutta lähipalveluissa (ks. Gabauer ja muut 2021, 6; Lehtonen 2023; Heiskanen ja Häikiö 2024).

Tässä luvussa tarkastelen, miltä urbaanin hoivan ja huolenpidon muodot kaupungissa, erityisesti lähiössä, näyttävät. Luvun teoreettinen tausta pohjautuu (urbaanin) hoivaamisen ja huolenpidon tematiikkaan (Tronto 1998; Williams 2017; Lundman 2023). Olen kiinnostunut siitä, millaisia urbaanin huolenpidon muotoja lähiötila saa asukkaissa aikaan. Millaista huolenpitoa ja osallisuutta lähiöympäristö synnyttää? Entä millaisia jännitteitä tai eriarvoistavia tekijöitä urbaani hoiva voi sisältää? Ketkä antavat tai tarjoavat urbaania hoivaa, ja ketkä pääsevät siitä osallisiksi?

Empiirinen tutkimukseni pohjaa laadulliseen tapaustutkimukseen, jota tein osana tutkimusryhmää Tampereen kahdessa eteläisessä

kerrostalolähiössä. Ympäristöministeriön lähiöohjelman rahoittama tutkimushankkeemme ”Ekososiaalinen hyvinvointi ja osallisuus. Asuinalueiden erilaistumisen uusi dynamiikka” (2020–2023) selvitti ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden yhteen kietoutumista asukkaiden osallisuuden ja hyvinvoinnin muotoutumisessa. Tutkimuskohteenamme olivat tamperelaiset Multisillan ja Peltolammin 1960–1970-luvuilla rakennetut metsälähiöt (Hankonen 1994; Saarikangas 2002; ks. myös Haanpää, Hakkarainen ja Harju-Myllyaho tässä teoksessa), joissa keräsimme aineistoa haastattelemalla asukkaita, keskustelemalla alueen toimijoiden (mm. taloyhtiöt, asukasyhdistys, kaupungin lähiöhanke) kanssa sekä havainnoimalla ja hyödyntämällä osallistavia menetelmiä, kuten työpa-jatyöskentelyä, ja pyytämällä asukkaita valokuvaamaan aluettaan.

Hyödynnän tässä kirjoituksessa vuonna 2021 kerättyjä asukashaastatteluita (N=31) ja asukkaiden kanssa käymiämme keskusteluja. Haastateltavista 20–24-vuotiaita oli 10 henkilöä, 40–60-vuotiaita 18 henkilöä ja yli 60-vuotiaita kolme henkilöä. Naisia oli hieman enemmän (18) kuin miehiä (13). Haastateltavista suurin osa asui 1960–1970-luvuilla rakennetuille lähiöille tyypillisesti kerrostalossa, mutta aineistossa on myös rivi-, omakoti- tai paritalossa asuvia henkilöitä. Haastattelut käsittelivät neljää pääteemaa: asukkaiden asumishistoriaa ja kokemuksia asuinalueesta, arjen rakentumista ja sosiaalisia verkostoja, osallistumista asuinalueen kehittämiseen sekä kestävää kehitystä, josta keskusteltiin suhteessa asukkaiden arkeen ja asuinalueeseen. Käytän tässä kirjoituksessa aineistosta poimimiani sitaatteja analyysin avaamisen apuna.

Esittelen seuraavaksi *hoivan* käsitettä. Multisillan ja Peltolammin ta-paustutkimuksen pohjalta luonnostelen urbaanin hoivan ja huolenpidon muotoja lähiössä, joita jäsennän Joan C. Tronton hoivan vaiheistusta mukaillen. Kirjoituksen lopussa pohdin urbaanin hoivan merkitystä kaupunkikehitykselle ja kaupungissa asumiselle. Tästä näkökulmasta hoivan käsitteen merkitys kaupunkikontekstissa tiivistyy kysymykseen siitä, miten urbaanin huolenpidon etiikka voi tarjota mahdollisuuksia suunnitella sosiaalisesti oikeudenmukaisempia kaupunkia (Till 2012).

Hoivan käsite

Feministisessä tutkimuksessa syntyneitä hoivan käsitettä ovat määritelleet muun muassa Bernice Fisher ja Joan C. Tronto (1990). Heille hoiva ja huolenpito on toimintaa, joka pyrkii ylläpitämään, jatkamaan ja korjaamaan maailmaamme siten, että voimme elää siinä niin hyvin kuin mahdollista (mts. 40). He ymmärtävät elinympäristömme tai elinpiirimme sisältävän sekä sosiaalisen, kehollisen että tilallisen ympäristön ja toiminnan. Huolenpito ei Fisherin ja Tronton määritelmän mukaan tarkoita vain ihmisten välisessä suhteessa tapahtuvaa hoivaa, vaan se ulottuu myös materiaalistien ja tilallisten aspektien sekä ei-inhimillisten toimijoiden huomioimiseen. (Emt.)

Tronto (1993) on jaotellut hoivan ja huolenpidon prosessin toiminnallisia vaiheita, joista ensimmäisenä on huolenpidon tarpeen tunnistaminen (*caring about*). Tämän jälkeen seuraa huolehtimisen tai hoivavastuun ottaminen (*taking care of*). Tämä vaihe edellyttää, että jokin toimija ottaa vastuun siitä, että tunnistetut hoivan tarpeet tullaan täyttämään. Hoivan antamisen vaihe (*care-giving*) edellyttää, että hoiva- ja huolenpitotyön tekee sellainen toimija, jolla on kyky tehtävän hoitamiseen tai tarpeeseen vastaamiseen. Hoivan vastaanottamisella (*care-receiving*) Tronto viittaa siihen, että hoivan ja huolenpidon kohde, henkilö, asia, ryhmä, eläin, kasvi tai ympäristö reagoi annettuun huolenpitoon. Hän ymmärtää hoivan enemmän käytännöksi kuin toimintaohjeiksi tai säännöiksi (Tronto 1998; ks. myös Williams 2020).

Vaikka kiinnostus hoivaan ja huolenpitoon on kasvanut kaupunkitutkimuksessa, on tutkimus pitkään ohittanut ne eettisinä periaatteina (Williams 2017). Kaupunkitutkimuksessa hoivan ja huolenpidon käsitteet nivoutuvat keskusteluihin oikeudenmukaisen ja reilun kaupungin rakentamisesta, joissa kaupunki nähdään paitsi huolenpidon kohteena, myös sen aikaansaajana tai välittäjänä (Till 2012; Williams 2017; 2020).

Tyypillistä hoivan ja huolenpidon muodoille kaupungeissa on niiden kollektiivinen luonne, kun kaupungit tarjoavat mahdollisuuksia ja tiloja kaupunkilaisten tarpeista lähtevälle yhteistoiminnalle. Välittävien kaupunkien käsitteen (*care-full cities*) avulla Williams (2020; 2017) painottaa kollektiivista vastuuta kaupungista huolehtimisesta niin siellä elävien

ihmisten kuin muunlajisten välillä. Yhtenä tällaisen kollektiivisen vastuun ilmentymänä voidaan pitää kaupungeissa toimivia yhteisöjä ja tiloja, jotka tarjoavat kohtaamisen ja tuen paikkoja erilaisille ryhmille, kuten perheille, vähävaraisille tai naisille (esim. Williams 2020; Jupp 2022) tai pyrkivät säilyttämään muunlajisten elinympäristöjä ensisijaisesti ihmisikäyttöön rakennettujen kaupunkiympäristöjen rinnalla (esim. Puig de la Bellacasa 2017). Muodostamalla omaehtoisia, vaihtoehtoisia hoivan ja huolenpidon muotoja perinteisen instituutiivetoisen hoivatyön rinnalle kollektiivinen, kaupungista huoltapitävä toiminta voi luoda kaupungeista entistä demokraattisempia.

Hoivantarpeen määrittely – Kysymys vallasta ja vastuunotosta

Analysoin aineistoa etsien siitä urbaanin hoivan ja huolenpidon muotoja, joita jäsennän Tronton (1993) esittämää hoivan ja huolenpidon vaiheistusta mukailleen. Tunnistan aineistoista myös urbaaniin hoivaan sisältyviä jännitteitä ja niistä mahdollisesti syntyviä eriarvoisuuksia.

Tronton (1993) hoivan toiminnallisen jäsenyyksen kaksi ensimmäistä vaihetta muodostuvat hoivan ja huolenpidon tarpeen tunnistamisesta sekä hoivatyöhön liittyvän vastuun kantamisesta. Yhdistän analyysissä nämä vaiheet, sillä tunnistamisessa ja vastuun ottamisessa on samalla kysymys hoivantarpeeseen liittyvästä määrittelyvallasta: siitä, kuka saa määrittellä hoivantarpeen ja kuka kantaa vastuun tämän tarpeen täyttämisestä.

Multisillan ja Peltolammin aineiston mukaan urbaanin hoivan ja huolenpidon tarpeita määrittelevät sekä alueen asukkaat että Tampereen kaupunki. Asukkaat tunnistavat urbaanin hoivan ja huolenpidon tarpeita alueella liikkueensa. He seuraavat lähiympäristöään ja kiinnittävät huomiota havaitsemiinsa muutoksiin, niin epäkohtiin, kehittämistarpeisiin kuin myönteiseen kehitykseen. Tarkkailu kohdistuu usein asukkaiden arjen toimintaan, kuten taloyhtiöiden jäteastioiden tai yleisten jätepisteiden käyttöön. Tarkkailuun sisältyy affektiivinen elementti, mikä kertoo alueen merkityksellisyydestä asukkaille. Asukkaita harmitti esimerkiksi

se, että osa asukkaista ei pitänyt huolta jätteiden kierrätyspisteiden ja alueen siisteydestä vaan toivat kierrätyspisteisiin niihin kuulumatonta jätettä, jota jättivät muiden huolehdittavaksi:

Mutta se että kun sinne ihmiset tuo kaikkee ihan törkyy ja roinaa runkopatjoista alkaen että ihan sellasta kamaa tai jotain. Ne ei niitä roskapusseja voi viedä sinne mihkä ne kuuluu. Se on tosi usein niin törkynen ja sotkunen että mä en tiä mitä sille voitais tehdä. Ja se että sinne ei pystyis tuomaan mitään tollasia mitkä sinne ei kuulu, vanhoja jääkaappeja tai jotain muita. Huomaa että ihmiset ihan selkeesti et ne haluaa vaan saada käsistään pois. (Asukas 31.)

Haastatteluissa alueen roskaaminen ja jätepisteiden huolimaton käyttö selitettiin välinpitämättömyydellä yhteisestä alueesta: ihmiset eivät välittäneet jäteohjeiden noudattamisesta vaan halusivat päästä omista jätteistään eroon helpolla tavalla, vaikka sen seurauksena yhteinen ympäristö olisi epäsiistimpi.

Asukkaat tarkkailivat lähiympäristöönsä myös siltä kannalta, miten julkistoimijat, erityisesti Tampereen kaupunki, huolehtivat alueesta. Asukkaat kokivat, että kaupungissa eri alueet olivat eriarvoisessa asemassa suhteessa niiden saamaan huomioon kaupungin kehittämisessä ja kaupungin niihin osoittamiin kunnossapitotoimiin. Multisillan ja Peltolammin lähiöiden koettiin jääneen pitkään syrjään aktiivisesta kehittämisestä ja huolenpidosta, mikä aiheutti asukkaissa turhautuneisuutta:

Tonne jäi joltain näitä energiapuukasoja, tai niitä on useempikin tossa kylillä, niin ne vaan jäi. Joku jätti sinne, viemättä mukaansa, niin muistuttelin vähän siitä et nekin vois hakee sieltä pois. Ne on viis vuotta lojunu tuolla. Ei onnistuis Kalevassa, et jos Kalevaan jäis tommonen, sadan kuution risukasa, lojuun johonkin puiston kulmalle, että se olis siinä kauheen kauan. Mutta täällä se näköjään onnistuu. (Asukas 26.)

Kuten edellä olevasta sitaatista käy ilmi, urbaanin hoivan ja huolenpidon tarpeen tunnistaminen kertoo myös määrittelyvallasta. Huolenpidon

tarpeen tunnistaneen asukkaan yhteydenotto kaupunkiin ei johtanut toimenpiteisiin, mikä tekee samalla näkyväksi sitä, kenen äänellä on merkitystä. Asukkaat tunnistavat arjessaan urbaanin hoivan ja huolenpidon tarpeita, jotka sen jälkeen kohtaavat toisen toimijan, kaupungin, vallan määrittellä, miten kaupunginosista huolehditaan ja mille alueille on tarpeen kohdistaa huolenpitotoimia.

Peltolammin ja Multisillan asukkaiden kokemukset asuinalueensa sivuuttamisesta saivat aikaan erilaisia reaktioita. Osa asukkaista kertoi, että he eivät ota osaa kaupungin alueella järjestämiin osallistumistilaisuuksiin tai -mahdollisuuksiin, osin siitä syystä, että he eivät uskoneet osallistumisellaan olevan vaikutusta päätöksiin. Yksi asukkaista tiivisti kokemuksen seuraavasti: ”Et niin monta asiaa on luvattu, meinattu tehdä, ja niistä vain ani harva on koskaan mitenkään tehty.” Toiset sen sijaan osallistuivat hallintolähtöisin tavoin alueella järjestettyihin yleisötilaisuuksiin, vastasivat kyselyihin, lähettivät palautetta Tampereen kaupungille alueen ylläpidosta, kuten lumenaurauksesta, kaatuneista liikennemerkeistä, rikotuista linja-autokatoksista tai muutoksista julkisen liikenteen aikatauluissa. Aina vaikuttamispyrkimykset eivät tuottaneet tulosta, mikä herätti asukkaissa huolta. Erityisesti alueen tulevat kehityssuunnitelmat mietityttivät asumisviihtyvyyden kannalta:

– –Tampereen kaupunki kuitenkin haluaa nyt kehittää tätä aluetta ja täällä paljon siis rakennetaan et meijänki tähän lähiympäristöön meijän naapuritontille tulee ja muutaman sadan metrin päähän tulee vielä viis [taloa] lisää ja kaikki täällä on melualueella nyt sitte, niin se on semmonen aika ristiriitanen asia mun mielestä että rakennetaan mutta sitte kuitenkin kaupunki ei edistä sitä meluntorjuntaa. Ollaan yritetty siis viedä tätä asiaa omakotiyhdistyksenkin kautta kaupungin suuntaan mutta ei oo valitettavasti edenny. (Asukas 35.)

Eriarvoisuuden kokemukset alueiden välillä vaikuttavat nousevan esiin usein lähiökontekstissa. Lähiöiden kehittämisen tarve on tunnistettu kansallisella tasolla lähiökehitysohjelmissa, jotka ovat pyrkineet ratkaisemaan lähiöiden haasteita. Ongelmana on kuitenkin ollut ohjelmien

hallintolähtöisyys ja suuntautuminen ylhäältä alaspäin, kun hallinnon kehittämiskohteikseen valitsemilla asuinalueilla on tarjottu asukkaille hallintolähtöisiä tapoja vaikuttaa alueen kehittämiseen (ks. myös Jokela ja Linkola tässä teoksessa). Asukkaat eivät välttämättä ole kokeneet näitä osallistumisen tapoja omakseen, mikä on voinut johtaa ulkopuolisuuden kokemukseen omista vaikutusmahdollisuuksista (Lehtonen ja Tuurnas 2021; Lehtonen 2023).

Asukkaiden halu huolehtia asuinalueestaan näkyi Multisillan ja Peltolammien lähiöissä aktiivisuutena, joka kanavoitui hallintolähtöisten osallistumismahdollisuuksien ulkopuoliseen omaehtoiseen toimintaan:

Mä oon yrittäny aina taloyhtiön hallituksessa olla sellanen joka vähän niin kuin tuo eri tahoja yhteen. – – Mutta myös viestintää ja tällasta, että mä oon esimerkiksi, sähkösiin infotauluihin, mä pidin aina huolta että kun siinä, ennen kun jo kun se oli Me-talo, kun se oli seurakunnan tila, niin aina kun siellä oli joku tapahtuma, toiminta, niin pidin huolen et niist oli ilmoitukset siinä, et niitä puffattiin asukkaille hyvin aktiivisesti. Tätä on hirveen simppele asia jolla saa paljon kivoja tuloksia. Se osottaa heti et hei täällä tapahtuu. Sittenhän mä oon niissä itse tapahtumissa koittanut tuoda niihin ohjelmaa, tekemistä. (Asukas 2.)

Paitsi suhteessa kaupunkiin, neuvottelua urbaaniin hoivaan ja huolenpitoon sisältyvästä määrittelyvallasta käytiin myös asukkaiden kesken, erityisesti siitä, kenen osoittamiin hoivatarpeisiin reagoidaan ja kuka saa julkisesti ottaa alueen asioita hoitavan toimijan roolia.

Epäkohtiin puuttuminen ja muiden toiminnan tarkkailu huolenpidon nimissä voivat tarkkailun kohteena olevan näkökulmasta tuntua kuitenkin epämiellyttävältä. Tällöin huolehtimiseen pyrkivä toiminta, kuten ympäristön tarkkailu, voi hoivan myönteisten vaikutusten sijaan virittää epäluottamusta tarkkailun kohteena olevan ja tarkkailijan välille.

Asukasyhdistys, Peltolammiseura ry, oli yksi toimija, jolla oli legitiimi positio tarkkailla aluetta ja määritellä urbaanin hoivan ja huolenpidon tarpeita sekä ottaa vastuuta niihin vastaamisesta. Asukasyhdistys pyrki aktiivisesti vaikuttamaan alueen asioihin ja sen julkiseen kuvaan.

Yhdistys oli mukana tutkimushankkeemme kanssa samanaikaisesti käynnissä olevassa Tampereen kaupungin lähiökehityshankkeessa sekä hankkeemme johtoryhmässä tarkastelemassa asukasnäkökulmasta tutkimuksemme havaintoja.

Haastatteluisia asukkaat kertoivat Multisillan ja Peltolammin heikohkosta julkisuuskuvasta ja huonomaineisen alueen imagosta. Peltolammi-seura pyrkiikin aktiivisesti nostamaan aluetta koskevia ajankohtaisia asioita myönteisesti esiin niin suhteessa kaupungin organisaatioon kuin paikallisesti alueella. Seuran julkaisema paikallislehti toimi paikallisviestinnän välineenä tiedottaen ja kirjoittaen alueesta myönteisellä otteella. Esimerkiksi yksi haastatelluista kertoi kirjoittaneensa lehteen taloyhtiönssä päätöksestä siirtyä maalämpöön, jotta jakamalla tietoa onnistuneista ratkaisuksista voisi auttaa muita taloyhtiöitä tekemään kestäviä valintoja liittyen energiajärjestelmän muutokseen. Tällaisen imagotyön voi nähdä yhdeksi urbaanin hoivan ja huolenpidon muodoksi erityisesti lähiöissä, joihin yleisesti kytketään mielikuvia sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti ongelmallisista alueista (Luhtakallio ja Mustranta 2017; Junnilainen 2019).

Hoivan antaminen – Motivaattorina kiinnittyminen alueeseen

Tronto (1993) määrittää hoivan tarpeen tunnistamisen ja vastuun kantamisen askelia seuraavaksi hoivan kolmanneksi vaiheeksi hoivan antamisen. Multisillan ja Peltolammin lähiöissä asukkaiden huolenpito kohdistuu asuinalueen kehittämiseen ja ylläpitoon, esimerkiksi alueen arvostuksen, viihtyisyyden tai turvallisuuden lisäämiseen:

Kyllähän se tietysti lähtee siitä, et on sen oman alueen sitä arvostusta pystytään nostamaan ja kehittämään ja sitä viihtyvyyttä. Niin sitte sitä kautta se tulee se semmonen kestävämpi, et tavallaan suhde siihen, että haluaa sitä myöskin tavallaan säilyttää silläi hyvässä kunnossa sekä sitä luontoympäristö että tietysti sitä rakennettuaki ympäristöö, että ei rikota paikkoja. (Asukas 29.)

Alueen ylläpitoon liittyvä urbaani hoiva ja huolenpito tapahtuu muiden asukkaiden kanssa yhdessä ulkona, talojen pihilla tai lähiluonnossa, joissa ihmiset kohtaavat toisiaan arjen askareiden ja päivärutujen kannustamana ja niiden lomassa (ks. Puumala 2023). Esimerkiksi pihatalokoot kokoavat asukkaita yhteen pitämään huolta alueen rakennetusta ympäristöstä ja viheralueista:

Meil on monesti taikka sanotaan nyt kerran pari kesässä otan kitaran ja soitetaan ja lauletaan tossa meiän grillipihaassa. Ja sinne ihmisiä kerääntyy miten kerääntyy. Muun muassa viime vuonna meil oli todella isot nurmikkotalkoot. – –. Ja meit oli siellä varmaan toistakymmentä ihmistä hommissa. Se oli todella hauskaa ja hyvin suju ja saatiin laitettua isot alat nurmikkoo. (Asukas 13.)

Asukasaineistosta piirtyy esiin vahva, monilla asukkailla pitkän ajan kuluessa rakentunut side omaa asuinalueetta kohtaan. Alueelle kiinnittyessä (*place attachment*) paikkaan muodostuu vahva emotionaalinen ja affektiivinen suhde: ”Peltolammi tukee minua ja minä tuen Peltolammia”, kuvasi yksi asukas sidostaan asuinpaikkaansa. Sidos on sekä sosiaalinen että kollektiivinen, sillä se on jaettu. Suhde rakentuu yhdessä perheen, ystävien tai muun yhteisön kanssa, kun jaetaan kokemus fyysisen tilan tai paikan merkityksellisyydestä (Low ja Altman 1992). Asukkaat kertoivat vuorovaikutuksesta muiden asukkaiden kanssa taloyhtiön pihataloissa tai asukasyhdistyksessä, päiväkodilla lapsia hoidosta hakiessa tai yhteisillä kävely- ja koiranulkoilutuslenkeillä alueella sijaitsevaa lampea, Peltolammia, kiertäessä. Alueelle kiinnittyminen muodostui urbaania hoivaa ja huolenpitoa aikaansaavaksi voimaksi.

Asukkaiden toiminnan kimmokkeena oli usein tarve saada hoidettua käytännön asioita. Esimerkiksi taloyhtiöillä oli tärkeä roolin rakennusten ja pihojen kunnossapidossa. Asukkaat halusivat oman taloyhtiönsä säilyvän hyvin hoidettuna, jotta se tulevaisuudessa houkuttelisi myös uusia osakkeenomistajia. Urbaania hoivaa ja huolenpitoa edustivat taloudellisesti järkevien ja kestävien valintojen tekeminen esimerkiksi jätteenkäsittely- ja energiaratkaisuissa:

Me saatiin nyt tuonne muovikierrätysäiliökin. Meil on tosi hyvät kierrätys- ja jätteittenerittelysystemit, omat astiat kaikille nyt keräyksissä oleville mahdollisille. Ne on ollu jo pitkään. – – Ja kyllä täytyy sanoo että mä oon ylpeekin tästä meidän taloyhtiöstä että meillä on kuitenkin aika pitkälläkin jo tämä ajattelu sen suhteen että koitetaan säästää luontoa ja ajatella sitä kestäväää kehitystä näissä käytännön, tän talon toiminnassa. (Asukas 13.)

Erityisesti energiaratkaisuissa, kuten maalämpöön siirtymisessä, huolenpito vaikutti olevan strategista, ja asukkaat puntaroivat taloyhtiöissä tehtäviä päätöksiä sen kannalta, mikä olisi kestäväää ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti. Maalämmön nähtiin liittyvän ”siihen kestävyysenki siten et siinä katotaan tulevaisuuteen” mutta olevan samalla myyntivaltti osakkeenomistajien näkökulmasta.

Jos motivaatio urbaanin hoivan antamiselle syntyy vain siitä, että ihmisen on kiinnittynyt alueelle esimerkiksi sosiaalisten verkostojensa myötä, hoivan ja huolenpidon muodot voivat yksipuolistua. Hoivan antajien skaalaa sekä urbaanin hoivan muotoja ja kohteita taas voi kaventaa se, jos asukkaalla tai muulla paikallisella toimijalla ei ole pääsyä alueen yhteisöihin esimerkiksi kieli- tai kulttuurierojen vuoksi.

Hoivan vastaanottaminen – Erontekoja ja ihmiskeskeisyyttä

Tronton (1993) tunnistamista hoivan vaiheista neljäs ja viimeinen, hoivan vastaanottaminen (*care-receiving*), ilmenee aineistossa pääosin suhteessa ihmisiin ja rakennettuun ympäristöön: urbaania hoivaa vastaanottavat useimmiten asukkaat ja asukkaiden tarpeita palveleva rakennettu ympäristö. Alueen julkiset tai puolijulkiset tilat, kuten pihapiirit, lenkipolut ja uimarannat, kokoavat asukkaita yhteen ja tutustuttavat heitä toisiinsa. Kohtaamiset toimivat kipinäinä yhteistoimintaan, mikä myös mahdollistaa urbaanin hoivan vastaanottamista: vuorovaikutuksessa rakentuva yhteishenki ja yhteinen kiinnostus huolehtia alueesta tuovat asukkaita yhteen tuottamaan aktiviteetteja muille asukkaille:

Esimerkiks joulun aikaan ku käytiin vaunulenkillä, niin sinne on tehty semmonen tonttupolku, että pysty sitten pienenkin lapsen kans katteleen niitä tonttuja sieltä metsästä. Mä tiedän että tää Peltolammin yhteisö pitää siitä ite huolta, koska seuraan Peltolammin Facebookia ja siellä aina haetaan ihmisiä, et nyt siivoillaan ympäristöä ja ylläpidetään tonttupolkua ja tämmösiä. Niin mun mielestä semmonen toimii todella hyvin. (Asukas 39.)

Asukkaiden kohtaamisiin kannustavat arjen avun antaminen ja vastaanottaminen, minkä myötä oma arki soljuu sujuvammin. Asukkaat puuhailevat yhdessä, hoitavat vuorotellen toistensa lapsia tai lainaavat ja vaihtavat tavaroita alueen ja taloyhtiöiden sosiaalisen median ryhmien välityksellä:

Meijän taloyhtiössä no meilläki on kaikkee whatsappi-ryhmiä sun muita, et mä en ehkä ite oo niissä kaikista aktiivisin, mut et se on tosi kiva, et siel on kaikkee toimintaa, et meil on joku neulomiskerhoki ja sitte tuolla aina välillä jossain kodassa porukka käy grillaillemassa. Et se on ihan kiva, et tarjotaan sellasia yhteisöllisiä puuhasteluja ihmisille. (Asukas 49.)

Toisaalta kaikki eivät kokeneet alueen yhteisöjä ja tapahtumia täysin avoimiksi tai sellaisiksi, joihin kaikki olisivat voineet osallistua. Elämäntilanne, asumismuoto tai kaupunkitilan käyttämisen tapa loivat rajoja urbaanin hoivan ja huolenpidon vastaanottamisen piiriin pääsemiselle. Esimerkiksi yksi asukkaista kertoi kokevansa, että taloyhtiöiden kokoukset – ja niissä tapahtuva huolenpito alueesta – ovat vain osakkeenomistajille, minkä vuoksi hän ei osallistunut niihin ja koki kiinnittyneensä muita heikommin osaksi asuintalonsa asukasyhteisöä. Osa asukkaista koki epämiellyttäväksi asioida kaupalla ja ostoskeskuksella, kun niiden edessä majaili ”epämääräisen” oloista porukkaa. Tämä ”kaljaporukaksi-kin” luonnehdittu ryhmä ei edustanut osalle asukkaista hyväksyttävää tapaa käyttää lähiötalaa, sillä siitä saattoi aiheutua meteliä ja muuta häiriötä. Samalla häiriötä synnyttävä toiminta saattoi luoda kuvaa siitä, että alueesta ja sen asukkaista ei huolehdittu.

Alueella toimineen A-killan päihdekuntoutujien asuntolan muutos päihteet sallivaksi yksiköksi toi myös esiin urbaaniin hoivaan liittyviä jännitteitä. Päihteiden salliminen asuntolassa herätti asukkaissa näkemyskiä puolesta ja vastaan, ja majoitusyksikön tulevaisuudesta virisi vilkas keskustelu (Maïche, Wallin ja Puumala 2022). Keskustelussa erottui selvästi eronteko päihdekuntoutusyksikön asukkaiden ja alueen muun väestön välillä. Alueella ilmenevät sosiaaliset eronteot ja niihin sisältyvä vallankäyttö (ks. Puumala 2023) saattavatkin rajoittaa sitä, ketkä ajatellaan ja hyväksytään urbaanin hoivan ja huolenpidon vastaanottajiksi tai antajiksi. Aineisto kannustaa pohtimaan, onko alueeseen kohdistuvan hoivan ja huolenpidon piiriin helpompi päästä niiden, joilla on alueella pitkä asumishistoria, laajat sosiaaliset verkostot ja jotka käyttäytyvät kaupunkitilassa liikaa huomiota herättämättä.

Päihdekuntoutujien asuntola, epämääräinen kaljoitteluporukka tai metelöivä nuorisovoima ovat esimerkkejä ryhmistä, jotka toiminnallaan horjuttavat lähiöiden perusarkea ja erottuvat totunnaisista tavoista toimia kaupunkitilassa. Karim Maïchen, Antti Wallinin ja Eeva Puumalan (2022) mukaan sosiaalinen asuntotuotanto herättää lähes aina jonkinasteista vastustusta. Tämän taustalla saattaa olla huoli turvallisuuden lisääntymisestä, mikä esitetään julkisesti yhteisenä, jaettuna tulkintana. Tällöin hoivan ja huolenpidon ulkopuolelle jätetään ne asukkaat, jotka eivät välttämättä sujahta tietynlaisen, ”tavallisen asukkaan” muottiin. Tästä näkökulmasta päihdekuntoutajat tai ostoskeskuksen liepeillä kokoontuva porukka kategorisoitiin turvallisuutta aiheuttaviksi tekijöiksi. He eivät asettuneet muiden asukkaiden kanssa tasavertaisiksi siinä mielessä, että heidät olisi kritiikittä hyväksytty osaksi alueen asukas yhteisöä. Samalla heidät rajattiin urbaanin hoivan ja huolenpidon ulkopuolelle, toisin kuin esimerkiksi lapsiperheet tai taloyhtiöiden asukkaat, joille järjestettiin paikallista toimintaa ja jotka kyseenalaistamatta käsitettiin osaksi alueelle kuuluvia asukasryhmiä.

Asukkaiden huolenpito niin A-killan kuin ostoskeskuksen esimerkeissä kohdistui julkiseen tilaan ja siihen, miten siitä voitaisiin luoda turvallinen. Huoli turvallisuudesta nivoutui epämiellyttävyyden tunteeeseen, mutta harvalla haastateltavista oli lopulta omakohtaisia kokemuksia tosiasiallisista vaaratilanteista. Samalla nämä asukkaiden kokemukset

koskettavat kysymystä siitä, kenen näkökulmasta hoivan ja huolenpidon tarpeita lähestytään ja lisääkö näihin tarpeisiin vastaaminen eriarvoisuutta tai ulossulkemista urbaanista hoivasta.

Eri asukasryhmien lisäksi kysymys siitä, kenen näkökulmasta urbaania hoivaa ja huolenpitoa tarkastellaan, nostaa esiin lähiluonnon roolin tai toimijuuden. Peltolammin ja Multisillan luonnolla on asukkaille suuri merkitys, sillä se kutsuu asukkaita liikkumaan, mahdollistaa ihmisten kohtaamista ja sosiaalista verkostoitumista. Asukkaat seurasivat luonnossa kulkiessaan vuodenaikojen muutosta. Kesäisin alueen uimarannat kokoavat asukkaita viettämään aikaa, talvisin järvellä luistellaan ja käydään avannossa. Haastateltavat kertoivat, miten olivat ulkoillessaan tai koiraa ulkoiluttaessaan sattumalta tutustuneet naapureihin ja muihin asukkaisiin. Nämä satunnaiset kohtaamiset synnyttivät tuttavuussuhteita, ja yhteiset ulkoilut saattoivat muodostua rutiineiksi.

Luonnon läheisyys ja saavutettavuus olivat monille keskeinen osa hyvinvointia ja sen myötä luonnon antamaa urbaania hoivaa. Sen sijaan luontoympäristöön asukkaiden puolelta kohdistuva hoiva ja huolenpito nousee aineistossa esiin satunnaisina mainintoina ”ympäristön siivoilemisesta” tai vierasrajatalkoista. Useimmin hoivaa ja huolenpitoa kohdistettiin asukkaiden tai rakennetun ympäristön tarpeisiin, kuten taloyhtiöiden pihojen kunnossapitoon, kaupassakäyntiin naapurin puolelta tai lastenhoitoon. Lähiluonto oli ihmisille hyvinvointia tuottava resurssi, jota arvostettiin korkealle mutta jonka puolesta toimiminen ei noussut aineistossa suuresti esiin. Yleisesti asukkaat olivat huolissaan siitä, miten tulevat rakennushankkeet säilyttävät lähiluontoa vai laitetaan-ko ”metsäpläntti asunnoiks”. Huoli lähiluonnon säilymisestä kohdistui ulkopuolelta, kaupungin taholta tulevaan täydennysrakentamisen uhkaan (ks. Ainiala, Olsson, Schulman ja Valalehto tässä teoksessa).

Lopuksi

Tässä luvussa olen tarkastellut urbaanin hoivan tematiikkaa analysoimalla hoivan ja huolenpidon muotoja ja niihin liittyviä jännitteitä lähiös-

sä. Kahdessa tamperelaisessa lähiössä kerätyn aineiston pohjalta olen käsitellyt asukkaiden ja lähiötilan suhdetta kysymällä, millaisia hoivan ja huolenpidon muotoja lähiöt saavat asukkaissa aikaan ja ketkä pääsevät niistä osallisiksi. Aineiston pohjalta olen tiivistänyt urbaanin hoivan merkitystä, tavoitteita ja muotoja taulukkoon 2.

Taulukko 2. Urbaani hoiva ja huolenpito lähiössä.

Urbaani hoiva	Hoivan tavoite	Hoivan muotoja	Hoivaan sisältyviä jännitteitä
Alueen ylläpidon työkaluna	<ul style="list-style-type: none"> • Alueesta huolehtiminen • Viihtyisyyden ja turvallisuuden luominen 	<ul style="list-style-type: none"> • Alueen kunnostus ja ylläpito (esim. talkoot, remontointi) • Alueen palvelut ja niiden käyttö 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoivan tarpeen määrittelyvalta • Vastuunotto hoivan antamisesta • Hoivan osaksi pääseminen tai siitä ulossulkeminen
Alueelle kiinnittymisen indikaattorina	<ul style="list-style-type: none"> • Kehittämiskohdeiden tunnistaminen • Vaikuttaminen alueen asemaan ja julkiseen kuvaan 	<ul style="list-style-type: none"> • Asukasvaikuttaminen (esim. kaupunkikehityshankkeissa) • Imagotyö ja (paikallis)viestintä • Alueen tarkkailu ja seuranta 	
Alueen yhteisöjen muodostamisen voimana	<ul style="list-style-type: none"> • Sosiaalisen vuorovaikutuksen luominen • Arjen sujuvoittaminen • Alueen omistajuiden osoittaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteistoiminta • Asukkaiden välinen vuorovaikutus • Naapuriapu 	

Olen hyödyntänyt teoreettisena lähtökohtana hoivaetiikkaa, jonka mukaan ymmärrän kaupungissa elämisen ja asumisen niin ihmisten kuin muunlajisten välisenä vuorovaikutteisena riippuvuussuhteena. Kaupungissa eläminen ja asuminen tapahtuu suhteessa toisiinsa kaupungin kanssa-asujiin ja -eläjiin. Yhdessä hoivaamisen tai ”kanssahoivaamisen” käsitteellä (*caring with*) Tronto (2013, 23) korostaa hoivan tapahtumista kollektiivisesti. Hän viittaa tällä huolenpidon vastuun yhteiseen jakamiseen tavalla, joka pyrkii oikeudenmukaisuuteen ja tasavertaisuuteen. Tillin (2012) mukaan kollektiivinen vastuu kiteytyy ajatukseen kaupungin asukkaille – tai kaupungin kansalaisille, kuten Till kirjoittaa – kuuluvasta urbaanin hoivan ja huolenpidon tehtävästä, jotta oikeudenmukaisten kaupunkien luominen olisi mahdollista.

Hoivan ajatellaan usein saavan voimansa solidaarisuudesta, joka auttaa kehittämään kaupungeista sosiaalisesti oikeudenmukaisempia ja resilienttejä. Omaehtoiset hoivaverkostot voivat toimia nopeammin kuin yhteiskunnan palvelujärjestelmä, mikä konkretisoitui erityisesti COVID-19-pandemian aikana syntyneissä ”hoivan infrastruktuureissa” (Bowlby ja Jupp 2021). Esimerkiksi kaikkien kaupunkilaisten käyttöön tarkoitettuja, julkiseen tilaan sijoitettuja yhteisöjäkäappeja (*community fridges*) alettiin ottaa käyttöön New Yorkissa asukkaiden aloitteesta helpottamaan ihmisten selviytymistä pandemian keskellä. Sitten ne ovat muotoutuneet urbaanin hoivan ja huolenpidon muodoksi vähävaraisia kaupunkilaisia kohtaan (Ticktin 2021). Ruuan ohella vaatteiden tai päivittäistavaroiden lahjoittamisesta niitä tarvitseville on muotoutunut yleinen tapa huolehtia kaupungissa asuvista kanssaihmisistä (Jupp 2022).

Näiden hyvää ilmentävien urbaanin hoivan pyrkimysten rinnalla olisi tärkeää tunnistaa hoivaan ja huolenpitoon sisältyviä eriarvoistavia rakenteita ja tekijöitä ja niiden riippuvuutta paikallisista resursseista ja verkostoista. Samalla rakenteet, joiden voi perinteisesti ajatella pitävän kaupungeissa huolta ihmisten hyvinvoinnista, ovat muutoksessa (Lehtonen ja Jupp 2025). Eriarvoisuutta voi tällöin alkaa tuottaa se, että omaehtoisia, urbaanin hoivan muotoja ja hoivan antajia käytetään vastaamaan palvelujärjestelmän muutoksiin ja vastuutetaan tehtäviin, joiden hoitaminen on perinteisesti kuulunut julkisorganisaatioille.

Aineisto osoittaa, miten hoivassa ja huolenpidossa on kyse paitsi kaupungissa asuvien ja elävien toimijoiden keskinäisistä riippuvuuksista, myös vallankäytöstä ja erilaisten, jännitteisten intressien yhteensovittamisesta. Kuten lähiöasukkaiden kokemukset kaupunkikehittämisestä tai A-killan asumisyksikön tapauksesta kertovat, niillä, joiden arkea asiat välittömimmin koskevat, on usein vähiten valtaa ja mahdollisuuksia osallistua näitä asioita käsittelevään päätöksentekoon.

Tarkastelemani urbaanin hoivan muodot kiinnittyvät arjen käytäntöihin, joissa monissa huolehditaan lähiön fyysisestä ympäristöstä. Kirjoitus tarjoaakin katseen hyvin rajattuun osaan urbaanin hoivan ja huolenpidon muodoista ja paikoista. Aineisto kertoo tietyn, tutkimukseen valikoituneen, joukon kokemuksista, joka edustaa rajattua osaa lähiöasukkaista. Uraanin, feministisen hoivan tematiikkaan syvemmin kiinni pääsemiseksi olisikin tärkeää analysoida lähiöissä ilmeneviä näkymättömiä tai piilotettuja (ks. Williams 2020) huolenpidon paikkoja ja tarpeita sekä niistä kumpuavia eriarvoisuuksia ja oikeudenmukaisuuksia, jotta Williamsin (emt.) mainitsema välittävä kaupunki olisi mahdollinen.

Lähteet

Ekososiaalinen hyvinvointi ja osallisuus: asukashaastattelut. 2021. Tampereen yliopisto (yhteiskuntatutkimus, sosiaalipolitiikka) ja Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (FSD3816).

KIRJALLISUUS

- Black, Katie Jo & Richards, Mallory 2020: Eco-gentrification and who benefits from urban green amenities: NYC's High Line. – *Landscape and Urban Planning* 204, 103900. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103900>.
- Bowlby, Sophie & Jupp, Eleanor 2021: Home, inequalities and care. Perspectives from within a pandemic. – *International Journal of Housing Policy* 21(3) s. 423–432.
- Fisher, Berenice & Tronto, Joan C. 1990: Toward a feminist theory of caring. Teoksessa Abel, E. & Nelson, M. (toim.) *Circles of care. Work and identity in women's lives*. State University of New York Press. 35–62.
- Gabauer, Angelika – Knierbein, Sabine – Cohen, Nir – Lebuhn, Henrik – Trogal, Kim – Viderman, Tihomir – Haas, Tigran 2021: *Care and the City. Encounters with Urban Studies*. New York: Routledge.

- Hankonen, Johanna 1994: *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Tampere: Tampereen teknillinen korkeakoulu.
- Heiskanen, Kaisa & Häikiö, Liisa 2024: "Ku meiltä katkastaan se elämänlanka" – sosiaalisen tilan merkitys ikääntyneillä. – *Alusta!* <https://www.tuni.fi/alustalehti/2024/05/21/ku-meilta-katkastaan-se-elamanlanka-sosiaalisen-tilan-merkitys-ikaantyneilla/>.
- Hoppania, Hanna-Kaisa – Karsio, Olli – Näre, Lena – Olakivi, Antero – Sointu, Liina – Vaitinen, Tiina – Zechner, Minna 2016: *Hoivan arvoiset. Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Junnilainen, Lotta 2019: *Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta*. Tampere: Vastapaino.
- Jupp, Eleanor 2022: *Care, Crisis and Activism. The Politics of Everyday Life*. Bristol: Policy Press.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari 2015: Segregaation aika. – *Yhteiskuntapolitiikka* 80(6) s. 562–574.
- Lawson, Victoria 2007: Geographies of care and responsibility. – *Annals of the Association of American Geographers* 97(1) s. 1–11.
- Lehtonen, Pauliina 2023: Osallisuus muodostuu vastavoimana ulkopuolisuuden kokemukseksi. Kestävä kaupunkikehitys -juttusarja. – *Politiikasta*. <https://politiikasta.fi/osallisuus-muodostuu-vastavoimana-ulkopuolisuuden-kokemukselle/>.
- Lehtonen, Pauliina & Jupp, Eleanor 2025: Care Infrastructures in Disadvantaged Neighbourhoods at Times of Welfare State Change: Finland and UK Compared. – *Urban Planning* 10, 10093. <https://doi.org/10.17645/up.10093>.
- Lehtonen, Pauliina & Tuurnas, Sanna 2021: Osallistumisen muodot, tilat ja mahdollisuudet tiedon yhteistuottamisessa. Näkökulmia osallistuvasta budjetoinnista ja lähion yhteiskenttämistä. – *Media & Viestintä* 44(1) s. 25–49. <https://doi.org/10.23983/mv.107299>.
- Leino, Helena – Wallin, Antti – Laine, Markus 2022: Ekogentrifikaatio suomalaisessa kaupunkikehityksessä. Havaintoja Tampereelta. – *Yhdyskuntasuunnittelu* 60(2) s. 10–32. <https://journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu/article/view/110984>.
- Low, Setha M. & Altman, Irwin 1992: Place Attachment. A conceptual inquiry. Teoksessa Low, Setha M. & Altman, Irwin (toim.) *Place Attachment*. New York: Plenum Press. 1–24.
- Luhtakallio, Eeva & Mustranta, Maria 2017: *Demokratia suomalaisessa lähiössä*. Helsinki: Into kustannus.
- Lundman, Riina 2023: Lähiöt tarvitsevat huolenpitoa ja hoivaa. – *Alusta!* <https://www.tuni.fi/alustalehti/2023/03/28/lahiot-tarvitsevat-huolenpitoa-ja-hoivaa/>.
- Maïche, Karim – Wallin, Antti – Puumala, Eeva 2022: Ei minun takapihalleni! Päihdeongelman stigma kaupungeissa. – *Alusta!* <https://www.tuni.fi/alustalehti/2022/03/10/ei-minun-takapihalleni-paihdeongelman-stigma-kaupungissa/>.
- Näre, Lena 2012: Hoivatyön uudet paradoksit. – *niin & näin* 1/2012 s. 92–96.
- Puig de la Bellacasa, Maria 2017: *Matters of Care. Speculative Ethics in More than Human Worlds*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Puumala, Eeva 2023: Arjen rutiinit ja kohtaamiset tärkeitä yhteisöllisyydelle ja kuulumisen tunteelle. Kestävä kaupunkikehitys -juttusarja. – *Politiikasta*. <https://politiikasta.fi/arjen-rutiinit-ja-kohtaamiset-tarkeitayhteisollisyydelle-ja-kuulumisen-tunteelle/>.

- Saarikangas, Kirsi 2002: *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ticktin, Miriam 2021: Building a Feminist Commons in the Time of COVID-19. – *Signs. Journal of Women in Culture and Society* 47(1) s. 37–46.
- Till, Karen E. 2012: Wounded Cities. Memory-Work and a Place-Based Ethics of Care. – *Political Geography* 31(1) s. 3–14.
- Tronto, Joan 2013: *Caring democracy. Markets, equality, and justice*. New York: New York University Press.
- Tronto, Joan 1998: An Ethic of Care. – *Generations: Journal of the American Society on Aging* 22(3) s. 15–20.
- Tronto, Joan 1993: *Moral Boundaries. A political argument for an ethic of care*. New York: Routledge.
- Williams, Miriam J. 2017: Care-full Justice in the City. – *Antipode* 49(3) s. 821–839.
- Williams, Miriam J. 2020: The possibility of care-full cities. – *Cities* 98, 102591.